

Motion till riksdagen 2010/11:C362

av Tina Ehn m.fl. (MP)

Åkermarkens skydd och externa köpcentrum

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om ett moratorium om fem år då man inte tillåter att några nya externa köpcentrum byggs.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att en ny lagstiftning ska föreskriva obligatorisk samordning mellan närliggande kommuner vid planering av externhandel.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om behovet av att hävda de grundläggande friheterna i de områden för medborgarnas vardagsmöten som nu i ökande grad privatiseras.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att utreda möjligheten att tillföra medel till Jordbruksverket och länsstyrelserna för att på ett övergripande plan kunna bevaka intresset att bevara åkermark.¹
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att den bördigaste och mest högvarkastande åkermarken bör tillmätas riksintresse.

¹ Yrkande 4 hänvisat till MJU.

Fel! Okänt namn på

Motivering

I genomsnitt försvinner en dagligvarubutik varannan dag. Mellan 1993 och 2004 minskade antalet dagligvarubutiker med 30 procent. Den bakomliggande orsaken är utbyggnaden av externa köpcentrum, stormarknader, som slår ut lokala boendenära butiker. Människor får längre till sina butiker, vilket gör det krångligare och dyrare för dem att ta sig till dagligvarubutiken.

Den snabba expansionen av stormarknaderna gör att fler åker bil för att handla mat. Det blir också längre till affären, vilket leder till längre körsträckor. I en studie ökade inköpsresorna med tre till elva gånger för dem som blev kunder i den nybyggda stormarknaden. I Linköping ökade bilresorna för inköp av dagligvaror med 50 procent när externhandeln byggdes ut.

Fler bilresor innebär en ökad påverkan på miljön, i form av utsläpp från bilarna, men också i form av exploatering av mark för att upprätthålla vägar, parkeringsplatser etc. Vägarna tar över och begränsar tillgången till tätortsnära grönområden, vilket försämrar människors hälsa och välbefinnande.

Moratorium och lagstiftning

Helst av allt vill vi att man stannar upp och tar ett omtag av lagstiftning och regelverk för att inte låta problematiken fortgå, och bördig jordbruksmark fortsatt föröds. Vi anser att ett moratorium på ungefär fem år kan vara bra, och under den tiden tillåts ingen byggnation av fler nya externa köpcentrum.

I både Danmark och Norge finns en restriktiv lagstiftning mot nyetablering av externa köpcentrum. Det finns också ett starkare skydd av odlingsbar jord.

Skapa en samordning mellan närliggande kommuner vid planering av externhandel

Det vore bra att kunna genomföra ett moratorium mot nya köpcentrum. Om ett sådant moratorium med genomgång och fördjupning av lagstiftning inte leder till fortsatta stopp av denna typ av utbyggnad ser vi ett behov av att samordna var/hur och i vilken omfattning man planerar köpcentrum, med tanke på att ett nytt externt köpcentrum kan innebära en kraftig ökning av biltrafiken, med nedlagda butiker inom ett flera mil stort område och följdkrav på stora anslutningsanläggningar med betydande intrångseffekter. Det är en omfattande miljöpåverkan som kan ge stora strukturella effekter i såväl den egna kommunen som i grannkommunerna, där vissa kommuner får en oönskad effekt med sämre underlag för den egna handeln. Ett mer utarmat affärsliv i en mindre kommun kan vara avgörande för stora delar av potentialen även för annan verksamhet, som restauranger och specialhandel. En större samordning borde gälla mellan närliggande kommuner vid planering av externhandeln.

Privat och begränsad mark

Köpcentrum har fått diktera villkoren för det offentliga rummet.

Köpcentrum är privat mark, vilket medför begränsningar av det allmänna. Som exempel kan man inte som politiskt parti fritt dela med sig av valmaterial inne på det privata området. Köpcentrum är inga levande torg; man bör vara medveten om att det är ”stängda” ytor i ett samhälle som vill värna demokratin.

Bevakning av åkermarken

En komplicerande faktor kring nyttjande av åkermarken är att det inte finns något enskilt intresse som bevakar åkermarkens bevarande. Det långsiktiga livsviktiga värdet av åkermarken väger mycket lätt när det i det kortsiktiga perspektivet finns stora ekonomiska vinster att hämta i exploateringen av åkermarken. Här behövs en möjlighet att kunna ge exempelvis Jordbruksverket och länsstyrelserna ett sådant ansvar. Detta bör utredas.

Åkermark som riksintresse

En omställning till ett mer hållbart framtida samhälle kommer att innebära att mer åkermark behöver tas i bruk, dels för att kunna producera behövlig mängd livsmedel, dels för att odla energigrödor och därigenom kunna bryta oljeberoendet.

Samtidigt som behovet av åkermarken som naturresurs ökar, så ökar dessvärre också exploateringen av åkermark. Enligt SCB:s och Jordbruksverkets gemensamma rapport *Exploatering av jordbruksmark vid bebyggelse och vägutbyggnad 1996–2005* har sammanlagt 300 430 ha åkermark exploaterats under tioårsperioden 1996–2005. Oroväckande nog går trenden mot ökande exploatering. Under 2005 exploaterades tre gånger så mycket jordbruksmark som under 1996. Allvarligast blir detta förstas när de allra bördigaste och högväxtande jordarna exploateras, vilket tyvärr inte är ovanligt då många av de större städerna i Sverige ligger i slättbygderna.

3 kap. 4 § miljöbalken är det lagrum som ska styra exploateringen av jordbruksmarken och lyder enligt följande:

Jord- och skogsbruk är av nationell betydelse.

Brukingsvärd jordbruksmark får tas i anspråk för bebyggelse eller anläggningar endast om det behövs för att tillgodose väsentliga samhällsintressen och detta behov inte kan tillgodoses på ett från allmän synpunkt tillfredsställande sätt genom att annan mark tas i anspråk.

Eftersom miljöbalken är en ramlag ska den tolkas genom de skrivningar som finns i propositioner och förarbeten till lagen. I dessa förarbeten står att läsa att det i uttrycket ”tillfredsställande” inryms att den alternativa lokaliseringen för exploatering ska vara tekniskt och funktionellt lämplig samt ekonomiskt rimlig. Vid fall som överväger till exploateringsintressets fördel ska man se

Fel! Okänt namn på

till att anläggningarna lokaliseras och utformas så att jordbrukets intressen skadas så lite som möjligt. Vid prövningen bör markens kvalitet för biologisk produktion tillmätas betydelse. Bland annat bör beaktas hur marken har klassificerats, dess arronderingsförhållanden m.m. (prop. 1985/86:3 s. 54).

Tolkningen av paragrafen har dock i dagsläget fokuserats mest på hurvida lokaliseringen är tekniskt eller ekonomiskt möjlig. Denna tolkning har gett utrymme för exploateringsintressena (kommuner, Vägverket m.fl.) att själva avväga om åkermarken måste tas i anspråk på grund av att annan lokalisering inte är tekniskt eller ekonomiskt möjlig. Ofta förbises alltså då jordbrukets intressen och de viktiga skrivningarna om att markernas biologiska produktionsförmåga och arronderingsförhållanden också ska beaktas vid avvägningen av lokaliseringen.

I alltför många exploateringsärenden konstateras t.ex. bara att ”exploatering av åkermark för bebyggelseändamål är en god naturresurshushållning” utan några resonemang kring förstörandet av naturresursen åkermark. Det är naturligtvis också lockande och enkelt att exploatera åkermark som oftast redan är relativt plan, har fungerande dränering och attraktivt läge.

En ytterligare komplicerande faktor kring åkermarken är att det inte finns något enskilt intresse som bevakar åkermarkens bevarande. Det långsiktiga livsviktiga värdet av åkermarken väger mycket lätt när det i det kortsiktiga perspektivet finns stora ekonomiska vinster att hämta i exploateringen av åkermarken.

För att säkerställa en god livsmedelsförsörjning även för kommande generationer bör den bördigaste åkermarken inte bara vara av nationell betydelse utan även tillmätas riksintresse.

Tidigare behandling av jordbruksmarken och riksintresse

Jordbruksutskottet har tidigare avstyrkt motionsyrkanden om jordbruksmark som riksintresse (bet. 1997/98:JoU20). Utskottet har då hänvisat till vad bostadsutskottet tidigare uttalat när det behandlat jordbruksmarkens status enligt naturresurslagen. Bostadsutskottet har i samband med naturresurslagens tillkomst bl.a. uttalat (bet. 1986/87:BoU3, s. 18) att om jordbruksmark gavs ställning som riksintresse skulle väsentliga utgångspunkter, inte minst beträffande plan- och bygglagen, inte kunna hävdas. I praktiken skulle det då enligt utskottet vara nödvändigt att i inte ringa omfattning överge principen om ett till kommunerna decentraliserat planeringsansvar. Bostadsutskottet har därför ansett att så inte bör ske, men betonat vikten av att kommunerna utformar sin fysiska planering så att tillbörlig hänsyn tas till de areella näringarna.

Fel! Okänt namn på

Stockholm den 27 oktober 2010

Tina Ehn (MP)

Jan Lindholm (MP)

Kew Nordqvist (MP)